

KÖYHYYSRYHMÄN ESITYS HALLITUSOHJELMAAN

26.4.2011

KÖYHYYSRYHMÄN ESITYS HALLITUSOHJELMAAN

Esipuhe

Moni suomalainen kärsii yhä syvenevistä toimeentulo-ongelmista ja vaikeuksista selviytyä elämässään. Useat tahot ovat kirkon lailla esittäneet tästä huolensa. Koska pelkkä huoli ei riitä muutoksen aikaansaamiseksi, on tarpeen vahvistaa yhteistä tahtoa ja määrätietoista yhteistyötä.

Tästä tilanteesta nousi ajatus kutsua koolle laajapohjainen, eri yhteiskunnallisista toimijoista koostuva köyhyysryhmä. Köyhyysryhmän tavoitteeksi asetettiin esittää yhteinen vetoamus köyhyydessä elävien tilanteen parantamiseksi ja peruspalvelujen turvaamiseksi sekä köyhyyskysymyksen nostamiseksi hallitusohjelman keskeiseksi ohjelmakohdaksi. Lisäksi tavoitteena on ollut laatia konkreettisia toimenpide-ehdotuksia työllistymismahdollisuuksien ja toimintakyvyn parantamiseksi sekä hyvinvointi- ja terveyserojen kaventamiseksi.

Merkittävää on, että kaikki kutsutut tahot lähtivät mukaan tähän työskentelyyn. Tämä kertoo yhteisestä valmiudesta tarttua köyhyysongelmaan. Köyhyysryhmässä vallitsi vahva yksimielisyys siitä, että ratkaisu ei ole erillisessä köyhyyspolitiikassa vaan siinä, että yhteiskuntapolitiikassa erityistä huomiota tulee kiinnittää niiden ihmisten hyvinvointiin, terveyteen ja osallisuuteen, jotka eivät ole saattaneet hyödyntää yhteiskunnallisen ja taloudellisen kehityksen mahdollisuuksia. Yhteiskunnan kokonaiskehitystä on syytä tarkastella ja arvioida heikoimmassa asemassa olevien hyvinvoinnin näkökulmasta.

On rohkaisevaa, että köyhyysryhmä on päättänyt jatkaa myöhemmin yhteistä työskentelyään ja seurata tavoitteiden toteutumista sekä yhteiskunnallista kehitystä tästä näkökulmasta.

Köyhyysryhmän työn tukena on ansiokkaalla tavalla toiminut asiantuntijaryhmä. Esitän lämpimät kiitokseni näiden ryhmien jäsenille sekä niille henkilöille, jotka ovat osallistuneet eri tavoin köyhyysryhmän työskentelyyn.

Kari Mäkinen

Arkkipiispa

Köyhyysryhmän puheenjohtaja

KÖYHYYSRYHMÄN ESITYS HALLITUSOHJELMAAN

Tiivistelmä

Köyhyyssryhmä esittää tulevan hallitusohjelman alkuosaan seuraavaa yhteisen tahtotilan kuvausta:

Hyvinvoivat kansalaiset ovat suomalaisen yhteiskunnan tärkein voimavara. Hallitus haluaa supistaa suomalaisten hyvinvointi- ja terveyseroja parantamalla heikoimmassa asemassa olevien ryhmien toimintakykyä ja työllistymis- sekä toimeentulomahdollisuuksia ja edistämällä yhteiskunnallista osallisuutta.

Köyhyyssryhmä esittää seuraavien toimenpiteiden sisällyttämistä hallitusohjelmaan:

1. Nuorten tulevaisuus turvattava

- Nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi kaikkien perusopetuksen päättävien nuorten pääsy koulutukseen tai erityistoimiin varmistetaan riittävällä toisen asteen koulutustarjonnalla sekä keskittämällä voimavaroja perusopetuksen päättävien nuorten ohjaukseen ja etsivän nuorisotyön järjestämiseen.
- Koulutuksen keskeyttämistä vähennetään lisäämällä ammatillisessa koulutuksessa opetusta ja ohjausta sekä muita tukitoimia.
- Työ- ja elinkeinotoimistojen vastuulla on järjestää jokaiselle koulutuksen keskeyttäneelle nuorelle työttömälle pääsy koulutukseen, työhön tai muihin palveluihin mahdollisimman nopeasti, esimerkiksi kolmen kuukauden kuluessa.

2. Työllistymismahdollisuuksia parannettava

- Pitkään työttömänä olleiden ja osatyökykyisten koulutus- ja työllistymismahdollisuuksien parantamiseksi lisätään viranomaisten voimavaroja ja yhteistyötä tässä työssä.
- Työvoiman palvelukeskusten alueellista kattavuutta ja moniammatillisen palvelumallin käyttöaluetta laajennetaan ja eri viranomaisten työnjaot ja vastuut selkiytetään. Palvelukeskusten rahoitus vakinaistetaan.
- Osatyökykyisten tuettua pitkäkestoista työllistymistä ja erityisesti yritysten osuutta palkkatuetun työn tarjoajina lisätään.

3. Alkoholihaittoja vähennettävä

- Alkoholin saatavuutta, hintaa ja mainontaa koskevaa lainsäädäntöä uudistetaan alkoholista aiheutuvia haittoja vähentäväksi.
- Erityisesti tulee tarkastella alkoholin kokonaiskulutukseen keskeisesti vaikuttavia tekijöitä. Keskeisenä tavoitteena on väestön työ- ja toimintakyvyn parantaminen vähentämällä alkoholista aiheutuvaa työkyvyttömyyttä, toimintakyvyn alentumista ja muita yhteiskunnallisia haittoja.
- Uudistusta toimeenpantaessa on tehtävä kattava kokonaistaloudellinen arviointi.

4. Kansalaisjärjestötoiminta turvattava

- Kansalaisjärjestötoiminnan toimintaedellytyksiä vapaaehtois- ja vertaistuen, järjestölähtöisen auttamistyön ja erityispalvelujen tuottajana vahvistetaan ja kansalaisjärjestötoiminnan resursointia parannetaan. Kansalaisjärjestöjen toimintaa on alettu arvioida samoin kriteerein kuin yritystoimintaa ja julkista hallintoa. Järjestöjen toiminta poikkeaa kuitenkin näistä molemmista. Järjestöt ovat yleishyödyllisiä ja voittoa tavoittelemattomia toimijoita.
- Erityisen tärkeää on taata kansalaisjärjestöjen toimintaedellytykset kaikkein heikoimmassa asemassa olevien henkilöiden ja ryhmien elämänmahdollisuuksien tukijoina.

5. Ansio- ja perusturvaa vahvistettava

- Ansio- ja perusturvan ensisijaisuutta toimeentulotukeen nähden vahvistetaan. Suomalainen vähimmäisturva on jäänyt asumismenojen jälkeen tarkasteltuna alle eurooppalaisen keskitason. Perusturvan ensisijaisuus viimesijaiseksi tarkoitettuun toimeentulotukeen nähden on rapautunut huolestuttavasti, erityisesti korkeiden asumiskustannusten paikkakunnilla.
- Asumistukea tulee korottaa niin hyväksytyjen asumismenojen kuin tulojen osalta, jotta sosiaaliturvan varassa olevien tai pienipalkkaisten ei tarvitse turvautua asumiskulujen vuoksi toimeentulotukeen.

KÖYHYYSRYHMÄN ESITYS HALLITUSOHJELMAAN KOKONAISUUDESSAAN

Suomalainen yhteiskuntapolitiikka on monella tapaa ollut menestyksekkästä sekä historiallisesti että vertailevasti tarkastellen. Useiden mittareiden valossa Suomi on eräs maailman parhaista maista. Sosiaaliturvajärjestelmän monet perusratkaisut, kuten yksilöllistetyt oikeudet ja velvollisuudet, järjestelmien laaja kattavuus ja syyperustainen sosiaaliturva ovat osoittautuneet toimiviksi myös muuttuvissa olosuhteissa.

Nykyiselle pohjalle on hyvä rakentaa. Tärkeää on vahvistaa sekä sosiaaliturvan kattavuutta että perusturvan riittävyyttä. Yksinomaan heikoimassa asemassa oleville henkilöille ja ryhmille kohdennettu köyhyyspolitiikka ei ole parasta yhteiskunta- ja sosiaalipolitiikkaa, kun tavoitteena on kaikkien hyvinvoinnin turvaaminen ja heikoimassa asemassa olevien suhteellisen aseman parantaminen. Mielekkäämpää on tukea ihmisten elämänmahdollisuuksia mahdollistamalla kaikkien pääsy työn, palvelujen ja tulonsiirtojen piiriin.

Samalla on kuitenkin laaja yhteisymmärrys siitä, että 2010-luvun yhteiskunnan ja elinkeinotoiminnan haasteet ovat mittavia ja edellyttävät päätäväisiä toimenpiteitä. Suomalaisen yhteiskunnan hyvinvointi turvataan työllistävällä talouskasvulla. Sen saavuttamiseksi on huolehdittava sekä elinkeinoelämän kilpailukyvästä että väestörakenteen muutoksen aiheuttamista haasteista työmarkkinoilla ja julkisessa taloudessa.

Liian moni ajautuu työmarkkinoiden ulkopuolelle

Tällä hetkellä kaikilla ei ole mahdollisuutta osallistua yhteisen hyvinvoinnin kokoamiseen ja sen oikeudenmukaiseen jakamiseen. Tästä kertoo muun muassa lasten kokeman köyhyyden yleistyminen, mittava työttömyys ja mielenterveys- ja päihdeongelmat. Selvimmin tämä mahdollisuuksien vajaus koskee niitä, jotka putoavat koulutuksen ulkopuolelle jo peruskoulun jälkeen ja joilla on suuria vaikeuksia kiinnittyä työmarkkinoille ja ympäröivään yhteiskuntaan. Keskeinen osa yhteisen hyvinvoinnin varmistamista on sen takaaminen, että jokainen nuori jatkaa koulutuksessa myös peruskoulun jälkeen.

Viimeisten vuosikymmenten aikana työttömäksi jääneistä vain noin puolet on löytänyt uutta työtä avoimilta työmarkkinoilta. Monet heistä ovat ajautuneet pysyvästi työmarkkinoiden ulkopuolelle ja sitä kautta taloudellisiin ja sosiaalisiin ongelmiin. Työttömyyden pitkittyminen on estettä-

vä. Työttömäksi jääneille on turvattava kunnolliset työvoimapalvelut sekä koulutusta ja tukityötä, jos uutta työtä ei heti löydy.

Hyvinvointi- ja terveyserojen kasvu ei ole eettisesti ja sosiaalisesti kestävä

Viimeisten viidentoista vuoden aikana suomalaisten hyvinvointi- ja terveyserot ovat kasvaneet erityisesti koska hyvin toimeentulevien ryhmien suhteellinen asema on vahvistunut olennaisesti nopeammin kuin matalamman elintason omaavien ryhmien. Vaikka kansainvälisesti tarkastellen suomalaisten hyvinvointi- ja terveyserot ovat vielä suhteellisen vähäisiä, tämänkaltainen kehitys ei ole pitkällä aikavälillä sosiaalisesti kestävä eikä eettisesti perusteltua.

Erytisen ongelmallista on perusturvan varassa olevien henkilöiden elintason heikentyminen sekä absoluuttisesti asuinkustannusten nousun jälkeen että suhteellisesti verrattuna väestön yleiseen elintasoon. Väestöryhmien välinen sosiaalinen etäisyys on kasvanut, mikä vähentää ryhmien välistä yhteenkuuluvuutta ja luo solidaarisuusvajeita.

Kaikkien osallistumisen mahdollistamiseksi on perusteltua vähentää eriarvoisuutta sekä vahvistaa sosiaalisen yhteenkuuluvuuden ja oikeudenmukaisuuden painoarvoa yhteiskuntapolitiikan keskeisinä tavoitteina.

Yhteiskunnan kehitystä arvioitava heikoimmassa asemassa olevien kannalta

Tulevien vuosien yhteiskuntapolitiikassa on erityistä huomiota kiinnitettävä niiden ryhmien hyvinvointiin ja terveyteen, jotka eivät ole toistaiseksi pystyneet hyödyntämään yhteiskunnallisen ja taloudellisen kehityksen avaamia mahdollisuuksia. Heidän osaltaan oman vastuun korostaminen ilman yhteiskunnan antamaa tukea on kohtuutonta, koska heidän kannattavakseen asetetaan taakka, jota he eivät pysty kantamaan. Tulevalla hallituskaudella yhteiskunnan kokonaiskehitystä on tarkasteltava heikoimmassa asemassa olevan neljänneksen hyvinvoinnin näkökulmasta.

KÖYHYYSRYHMÄN ESITYS HALLITUSOHJELMAN TAHTOTILAKSI

Näkemyksemme on, että 2010-luvun suomalaisen yhteiskuntapolitiikan tulee nojata edellä hahmoteltuihin peruslinjauksiin. Näiden ytimen tiivistää seuraava hallitusohjelman alkuosaan soveltuva tahtotilan kuvaus, joka tiivistää suomalaisen yhteiskunnan keskeisen haasteen.

Hyvinvoivat kansalaiset ovat suomalaisen yhteiskunnan tärkein voimavara. Hallitus haluaa supistaa suomalaisten hyvinvointi- ja terveyseroja parantamalla heikoimmassa asemassa olevien ryhmien toimintakykyä ja työllistymis- sekä toimeentulomahdollisuuksia ja edistämällä yhteiskunnallista osallisuutta.

Tahtotila tiivistää kaikkien kansalaisten hyvinvoinnin edistämisen ensisijaisuuden yhteiskuntapolitiikan tavoitteena. Se on yhteiskuntapolitiikan luovuttamaton ja itseisarvoinen päämäärä, jota ei voi alistaa muille tavoitteille.

Tahtotila kohdentaa toimenpiteet heikoimmassa asemassa oleville ryhmille, jotka eivät tällä hetkellä pysty hyödyntämään kaikkia mahdollisuuksiaan yhteiskunnan rakenteiden ja elämänhallinnan ongelmien takia. Näihin ryhmiin lukeutuvat mm. elämäntilanteen, vammaisuuden sekä terveys- ja työkykyongelmien takia työmarkkinoiden ulkopuolella joko pysyvästi tai pitkäaikaisesti olevat ryhmät. Tahtotila korostaa sekä palkkatyön ensisijaisuutta hyvinvoinnin ja elämänmahdollisuuden lähteenä että koko väestön kattavan sosiaaliturvan keskeisyyttä eriarvoisuuden vähentämisessä ja hyvinvoinnin edistämisessä.

KÖYHYYSRYHMÄN TOIMENPIDE-EHDOTUKSET HALLITUSOHJELMAAN

Hallituskautta 2011–2015 luonnehtivat julkisiin menoihin kohdistuvat huomattavat menopaineet, jotka aiheutuvat muun muassa väestörakenteen muutoksesta aiheutuvista menolisäyksistä sekä työllistävää talouskasvua tukevan politiikan vaatimuksista ja julkisen talouden kestävyysvaajeesta. Erityisesti valtiontaloudessa on nähtävissä pysyvää niukkuutta.

Samalla on kuitenkin kansalaisten hyvinvoinnin ja yhtäläisten mahdollisuuksien takaamiseksi välttämätöntä kohdentaa resursseja niille heikossa asemassa oleville ryhmille, joiden hyvinvointivajeet ovat merkittäviä tai työllisyysasteet olennaisesti muita ryhmiä alhaisemmat. Erityisen tärkeää on kohdentaa vaikuttavia toimenpiteitä niihin politiikkoihin, joilla voidaan olennaisesti vahvistaa heikossa asemassa olevien ihmisten osallisuutta ja luoda elämänhallintaa parantavia myönteisiä siirtymiä.

Olemme kartoittaneet lukuisia vaihtoehtoisia kohteita pitäen mielessä ihmisten osallisuuden vahvistamisen. Niiden punninnan jälkeen olemme päätyneet esittämään seuraavia viittä aihetta koskevien toimenpiteiden sisällyttämistä hallitusohjelmaan:

1. Nuorten tulevaisuus turvattava

Nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi kaikkien perusopetuksen päättävien nuorten pääsy koulutukseen tai erityistoimiin varmistetaan riittävällä toisen asteen koulutustarjonnalla sekä keskittämällä voimavaroja perusopetuksen päättävien nuorten ohjaukseen ja etsivän nuorisotyön järjestämiseen. Koulutuksen keskeyttämistä vähennetään lisäämällä ammatillisessa koulutuksessa opetusta ja ohjausta sekä muita tukitoimia. Työ- ja elinkeinotoimistojen vastuulla on järjestää jokaiselle koulutuksen keskeyttäneelle nuorelle työttömälle pääsy koulutukseen, työhön tai muihin palveluihin mahdollisimman nopeasti, esimerkiksi kolmen kuukauden kuluessa.

2. Työllistymismahdollisuuksia parannettava

Pitkään työttömänä olleiden ja osatyökykyisten koulutus- ja työllistymismahdollisuuksien parantamiseksi lisätään viranomaisten voimavaroja ja yhteistyötä tässä työssä. Työvoiman palvelukeskusten alueellista kattavuutta ja moniammatillisen palvelumallin käyttöaluetta laajennetaan ja eri viranomaisten työnjaot ja vastuut selkiytetään. Palvelukeskusten rahoitus vakinaistetaan. Osatyökykyisten tuettua pitkäkestoista työllistymistä ja erityisesti yritysten osuutta palkkatuetun työn tarjoajina lisätään.

3. Alkoholihaittoja vähennettävä

Alkoholin saatavuutta, hintaa ja mainontaa koskevaa lainsäädäntöä uudistetaan alkoholista aiheutuvia haittoja vähentäväksi. Erityisesti tulee tarkastella alkoholin kokonaiskulutukseen keskeisesti vaikuttavia tekijöitä. Keskeisenä tavoitteena on väestön työ- ja toimintakyvyn parantaminen vähentämällä alkoholista aiheutuvaa työkyvyttömyyttä, toimintakyvyn alentumista ja muita yhteiskunnallisia haittoja. Uudistusta toimeenpantaessa on tehtävä kattava kokonaistaloudellinen arviointi.

4. Kansalaisjärjestötoiminta turvattava

Kansalaisjärjestötoiminnan toimintaedellytyksiä vapaaehtois- ja vertais-tuen, järjestölähtöisen auttamistyön ja erityispalvelujen tuottajana vahvistetaan ja kansalaisjärjestötoiminnan resursointia parannetaan. Kansalaisjärjestöjen toimintaa on alettu arvioida samoin kriteerein kuin yritystoimintaa ja julkista hallintoa. Järjestöjen toiminta poikkeaa kuitenkin näistä molemmista. Järjestöt ovat yleishyödyllisiä ja voittoa tavoittelemattomia toimijoita. Erityisen tärkeää on taata kansalaisjärjestöjen toimintaedellytykset kaikkein heikoimmassa asemassa olevien henkilöiden ja ryhmien elämänmahdollisuuksien tukijoina.

5. Ansio- ja perusturvaa vahvistettava

Ansio- ja perusturvan ensisijaisuutta toimeentulotukeen nähden vahvistetaan. Suomalainen vähimmäisturva on jäänyt asumismenojen jälkeen tarkasteltuna alle eurooppalaisen keskitason. Perusturvan ensisijaisuus viimesijaiseksi tarkoitettuun toimeentulotukeen nähden on rapautunut huolestuttavasti, erityisesti korkeiden asumiskustannusten paikkakunnilla. Asumistukea tulee korottaa niin hyväksytyjen asumismenojen kuin tulorajojen osalta, jotta sosiaaliturvan varassa olevien tai pienipalkkaisten ei tarvitse turvautua asumiskulujen vuoksi toimeentulotukeen.

Köyhyysryhmän esityksen allekirjoittaneet

Kari Mäkinen
arkkipiispa
Köyhyysryhmän puheenjohtaja

Lauri Lyly
puheenjohtaja
Suomen ammattiliittojen keskusjärjestö SAK

Mikko Pukkinen
toimitusjohtaja
Elinkeinoelämän keskusliitto EK

Lea Karjalainen
puheenjohtaja
Työttömien valtakunnallinen yhteistoimintajärjestö TVY

Mikko Mäenpää
puheenjohtaja
Toimihenkilökeskusjärjestö STTK

Riitta Särkelä
toiminnanjohtaja
Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto STKL

Kari-Pekka Mäki-Lohiluoma
toimitusjohtaja
Kuntaliitto

Matti Viljanen
puheenjohtaja
Korkeakoulutettujen työmarkkinajärjestö Akava

Köyhyysryhmän asiantuntijaryhmä

Antti Lemmetyinen
johtaja, asiantuntijaryhmän puheenjohtaja
Helsingin Diakonissalaitos

Aki Siltaniemi
tutkimuspäällikkö, STKL

Juho Saari
professori, Itä-Suomen yliopisto
valmisteleva sihteeri

Marja Vaarama
ylivohtaja, THL
(asiantuntijaryhmässä mukana: Pasi Moisio, Sakari Karvonen ja Jouko Karjalainen)

Lea Karjalainen
toiminnanjohtaja, TVY

Jaana Viemerö
erityisasiantuntija, Kuntaliitto

Saana Siekkinen
koulutus- ja työvoima-asioiden päällikkö,
SAK, STTK, AKAVA

Johan Åström
asiamies, EK

Köyhyysryhmän koordinaatioryhmä

Liisa Björklund
kehitysjohtaja
Helsingin Diakonissalaitos

Kalle Kuusimäki
johtaja, köyhyysryhmän sihteeri
Diakonia ja yhteiskuntatyö, Kirkkohallitus

Jukka Keskitalo
kansliapäällikkö
Kirkkohallitus

Antti Lemmetyinen
johtaja
Helsingin Diakonissalaitos